

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Pitkänen, Silja

Title: Olipa kerran puutalokaupunki

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Pitkänen, S. (2017). Olipa kerran puutalokaupunki. *Agricolan kirja-arvostelut*, 4.12.2017. <https://agricolaverkko.fi/review/olipa-kerran-puutalokaupunki-2/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Olipa kerran puutalokaupunki

4.12.2017 Silja Pitkänen <spitkan@student.jyu.fi> Tohtorikoulutettava, Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos

Jäppinen, Jussi: *Kadonnutta kaupunkia etsimässä. Tarinoita Jyväskylän puretuista taloista*. Atena Kustannus Oy, 2017. 272 sivua. ISBN 978-952-300-300-2.

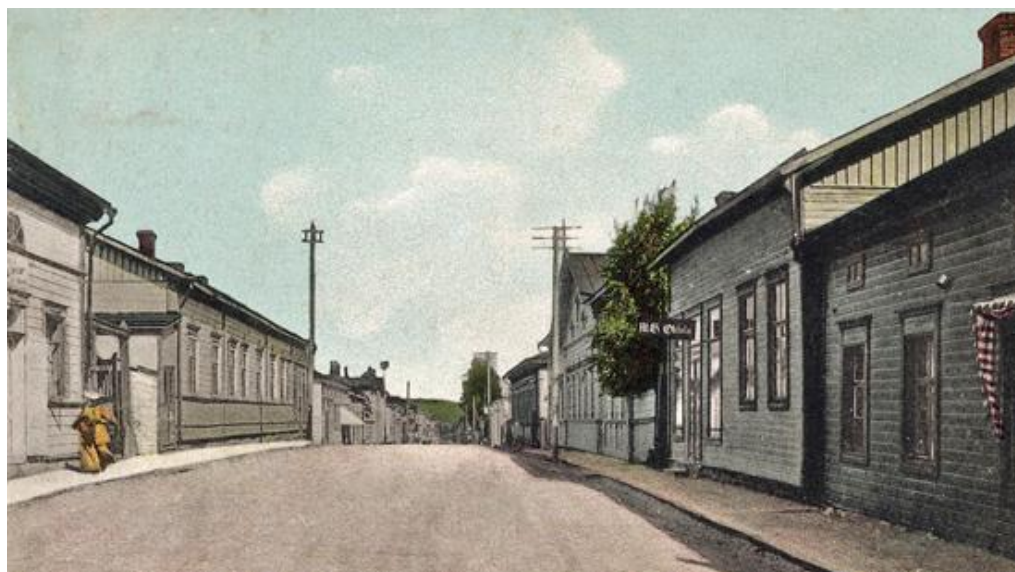

Jussi Jäppisen *Kadonnutta kaupunkia etsimässä* on monella tavalla ajankohtainen historiateos: kirja palkittiin Vuoden kotiseututeoksena, se käsittelee kaupunkihistoriaa ja hyödyntää kuvaa historiantutkimuksen lähteenä. Se täydentääkin komeasti Jäppisen Jyväskylä-aiheisten teosten sarjaa. Näyttävä kahvipöytäkirja toimii parhaiten juuri sellaisena – selailukirjana tai hakuteoksena. Kannesta kanteen luettuna kirja voi käydä paikoitellen raskaaksi.

Amerikkalainen kaupunkitutkija **Bruce Katz** julisti [Helsingin Sanomien haastattelussa](#) meneillään olevan kaupunkien vuosisadan ja kaupunkien vallankumouksen. Vuonna 1837 perustetulla pohjoisella Jyväskylälläkin on oma pieni alalukunsa kaupunkihistorioiden suuressa kertomuksessa, kuten **Jussi Jäppinen** Jyväskylän purettuja rakennuksia esittelevässä teoksessa tuo esiin.

Yksityiskohtien palapeli

Kadonnutta kaupunkia etsimässä -teoksessa pienten yksityiskohtien kautta hahmottuu laajempi kuva modernisaatiosta ja kaupungistumisesta Jyväskylässä: kaupungin ensimmäinen puhelu soitettiin vuonna 1878, ensimmäinen sähködynamo asennettiin Kuokkalan sahalle 1882, Jyväskylään rakennettiin rautatie vuonna 1897, varhaisimmat elokuvat nähtiin 1899, ja ensimmäinen säännöllinen bussireitti Jyväskylästä Uraisten kautta Saarijärvelle aloitettiin syksyllä 1922.

Kuva: Värillinen postikortti Kauppakadulta Vaasankadun kulmasta nähtynä 1899. Antero Salojärven kokoelma. Keski-Suomen museon verkkonäyttely Jyväskylän Kauppakadun historiaa. <http://www.kauppakadunlaudatur.fi>

Yksi laajempia tapahtumakulkuja heijasteleva yksityiskohta on, että Väinönkadulla sijainneen Jyväskylän kauppakoulun lukukausi keskeytettiin, kun ”suurin osa oppilaista lähti vapaussodan [sic] rintamalle valkoisten puolelle” (2017, 190). Myös sisällissodan suuri kertomus rakentuu pienistä palasista, kuten yksittäisten opiskelijoiden toiminnasta.

Monet mikrohistorialliset yksityiskohdat ovat itsessäänkin kiinnostavia. Eräs mielenkiintoinen detalji esimerkiksi on kauppias **Alfred Girsénin** kaupunkitalon (1885–1897) vuoden 1897 tulipalon tutkinnassa esille noussut seikka: rakennuksessa sijainneen hotellin keittäjäntären arveltiin olleen palon sattuessa ”väkijuomain liikuttamana”. Lopulta kuitenkin selvisi, että palo johtui rikkoutuneesta hormista. (2017, 128; 131.) Nykylukijalle tulee helposti mieleen, että naisen humalaisuus olisi ollut siinä määrin paheksuttavaa, että tulipalon ajateltiin syntyneen hänen holtittoman toimintansa vuoksi, oli totuus mikä tahansa.

Kuva: Kauppakatua Jyväskylässä 1920-30-luvuilla, Valokuvaamo Päijänne, Keski-Suomen museo.

Purkamisepidemia

Jäppisen teos tarjoaa myös häivähdyksiä Jyväskylän historiasta ajalta ennen kaupungin perustamista, eritoten kirkollisen menneisyyden kuvaamisen yhteydessä. Rakennusten historian lisäksi teoksessa esitellään myös Jyväskylän mahtimiehiä sekä kaupungin tunnettujen teollisuuslaitosten tarinoita. Suurmieshistoriasta tai yrityshistoriasta ei kuitenkaan ole kysymys: Jäppinen kertoo johdannossa, että hänen esittelemiensä kohteiden valintaan vaikutti voimakkaasti se, missä määrin lähdeaineistoa oli saatavilla. On ymmärrettävää, että esimerkiksi Gummerus-kustantamon ja Fredriksonin lakkitehtaan vaiheisiin liittyneistä rakennuksista löytyy enemmän tietoa kuin vähemmän tunnettujen kaupunkilaisten arkisista asuinsijoista.

Vanhojen talojen purkamisen tai muunlaisen hävittämisen yhteydessä on tapana puhua taudista. Kuten Jäppinen kuvaa, Jyväskylässä sairaus on ollut niin vakava, että tunnettujen yritysten historiaan liittyneiden kohteiden ohella jopa itsensä **Alvar Aallon** suunnittelema rakennus, Jyväskylän Rauhanyhdistyksen vuonna 1927 valmistunut rukoushuone, on armotta purettu. Tosin Aallon ei tiedetty olleen rakennuksen suunnittelija. Myös pienempiä Aallon suunnittelema rakennuksia on purettu vuosien varrella.

Kaikkia kirjassa käsiteltyjä rakennuksia ei kuitenkaan ole varta vasten hävitetty, vaan toisinaan tulipalo tai lahoaminen on koitunut vanhan rakennuksen kohtaloksi. Silloinkin kun purkamiseen on päädytty, on taustalla usein ollut ymmärrettäviä syitä, kuten ahtaus ja epäkäytännöllisyys. Mutta siinä missä moni liikelaitos ja instituutio ovat saaneet paremmat toimitilat, ovat kaupungin yleisilme ja estetiikka jossain määrin kärsineet. Kadonneesta kauneudesta onneksi muistuttavat Keski-Suomen museon näyttelyt ja Toivolan vanha piha – sekä Jussi Jäppisen teokset.

Kuva: Jyväskylää 1940-luvulla, Keski-Suomen museo.

Nostalginen teos

Jussi Jäppinen on tehnyt laajan taustatyön teosta varten. Tätä seikkaa historioitsija **Teemu Keskisarjakin** syystä arvosti Vuoden kotiseututeosta valitessaan. Kattava arkistotutkimus näkyy sitenkin, että mukana on kuvia hyvin monenlaisista asiakirjalähteistä – niin monenlaisista, että teosta voisi hyvällä syyllä pitää myös lähdejulkaisuna. Jäppinen on muutoinkin hyvin monipuolinen tietokirjailija: kirjoittamisen lisäksi hän on valokuvannut kortteleita, joissa purettu talot sijaitsivat, ja vielä taittanutkin teoksen. Sentään hän ei itse kustantanut teosta, vaan siitä huolehti jyväskyläläinen Atena, jota jälleen kerran voi hyvällä syyllä kiittää kulttuuriteosta.

Esitellessään menneiden aikojen idyllistä puutalo-Jyväskylää *Kadonnutta kaupunkia etsimässä* on myös hyvin nostalginen teos – ja tässä yhteydessä nostalgia lähentelee vanhaa merkitystään koti-ikäväenä aina silloin kun kirjassa esitellään kotitalo jota ei enää ole. Moni teoksessa esitelty talo on purettu jo vuosikymmeniä sitten, mutta esimerkiksi Keljon hippikommuuninakin tunnettu puukerrostalo katosi vasta vuonna 2016.

Kadonnutta kaupunkia etsimässä etenee verkkaisesti ja on varsin laaja, aivan kuten **Marcel Proustin** teossarja, johon kirjan nimi leikkillisesti viittaa. Jos teos onkin yksityiskohdista rikas ja toisinaan jopa hieman raskaslukuinen, on Jäppisen tyyli kuitenkin objektiivisuudessaan varsin ihailtavaa: hän ei arvota tehtyjä ratkaisuja eikä haikaile menneitä aikoja, vaan nostalgia on teoksen konseptissa ikään kuin sisäänrakennettuna. Jäppinen ei myöskään juuri väritä tai elävöitä rakennusten historiaa tai niiden asukkaiden elämäntarinoita, vaan kertoo toteavasti, ”miten asiat todella olivat”. Tyyli toimii hyvin teoksessa, jonka ensisijainen tehtävä on dokumentoida, tallentaa ja välittää eteenpäin asioita, jotka eivät pitkään kaupungissa asuneille tai edes paljasjalkaisille jyväskyläläisille ole useinkaan tuttuja, saati itsestään selviä. Kirja herättää myös yllättäviä muistoja ja muistikuvia pitkän linjan jyväskyläläisissä – kaupungin muutos on lähes huomaamaton, ja siksi sen dokumentoiminen onkin tärkeää.

Jäppisen asiallinen ja analyttinen tyyli taitaa lipsua vain kerran: **Bertel Strömmerin** suunnitteleman, tyyliltään funktionalistisen huoltoaseman (1938–2002) kohtaloa käsittelevässä luvussa on havaittavissa pientä ironiaa:

”Helmikuussa 2002 tontille ilmestyi kauhakuormaaja, ja reilun viikon kuluttua Reimaria, entistä huoltoasemaa ei enää ollut. Tämän kirjan ilmestyessä helmikuussa 2017 paikalla oleva maksullinen pysäköintikenttä täyttää 15 vuotta” (2017, 250).

Ironia tässä yhteydessä on perusteltua – kyseessä on suuri ja vuoksesikausia jatkunut farssi. Huoltoaseman viereisen tontin Valtiontalon kohtalo on aiheuttanut vähintään yhtä paljon keskustelua kuin niin kutsuttu Reimarin rakennus. Aallon suunnittelema Valtiontalo on vielä toistaiseksi pystyssä, ja toivottavaa on, että siitä voi jatkossakin puhua preesensissä. Vaikka Jäppisen teos ei saarnaa tai osoittele eikä sorru sentimentaaliseen nostalgiaan, on se itsessään tärkeä puheenvuoro rakennussuojelun puolesta nostaessaan esiin kulttuurihistoriallisesti ja esteettisesti arvokkaita kohteita.

Kappale kauneinta Neuvostoliittoa?

Jyväskylän puutaloja purettiin kahdessa aallossa: 1920–1930-luvuilla ja 1960–1970-luvuilla. Kuten Jäppinen kirjan esipuheessa toteaa, Jyväskylä on toisen maailmansodan jälkeen nopeimmin kasvaneita suomalaisia kaupunkeja. Kaupungin keskustan rakentamisen huippu osui vuosille 1959–1963, jolloin rakennettiin peräti 36 uutta asuinkerrostaloa. Jäppinen kertoo, että usein ”muutos puutalotontista kerrostalotontiksi tapahtui alle kahdessa vuodessa”, ja ”pelkästään vuonna 1962 ruutukaava-alueella valmistui vanhojen puutalojen tilalle 14 uutta kerrostaloa”. (2017, 7; 163.)

Jyväskylän yleisilmettä siis hallitsee toisen maailmansodan jälkeinen arkkitehtuuri, ja kaupungin voisi hyvällä syyllä väittää näyttävän ikäistään nuoremmalta. Tosin näin taitaa olla kaikkialla, missä on rakennettu runsaasti toisen maailmansodan jälkeen. Edes Turku ei ydinkeskustansa osalta näyttäydy romanttisena keskiaikaisena kaupunkina. Kaukaa saapuva matkailija voisikin arvella Suomen kaupunkikeskustojen rakennuskannan kärsineen

pahempiakin tuhoja toisessa maailmansodassa, mutta suuri osa vanhoista rakennuksista on tosiasiaa hävitetty vasta sodan jälkeen.

Jyväskylään keskusta ei ole viime vuosikymmeninä ollut erityisen pittoreski – kaupungin profiilia leimaavat harmaahkot, selkeälinjaisuudessaan varsin yksitoikkoiset kerrostalot, jotka pimevässä syysillassa näyttävät korostuneen ankeilta. Siinä missä Helsinki toisinaan esittää elokuvissa Pietaria tai Moskovaa, voisi myös Jyväskylä – ainakin joiltain osin – toimia kulissina varsinkin toisen maailmansodan jälkeiseen Neuvostoliittoon sijoittuville elokuville. Mutta niin voisi moni muukin suomalainen kaupunki, jonka rakennuskanta on pääosin 1960–1970-luvuilta.

Kohti kattavaa kaupunkihistoriaa

Nuorehkon rakennuskannan ohella koulut ja oppilaitokset määrittävät nyky-Jyväskylää. Kouluilla onkin ollut suuri rooli Jyväskylän kasvussa sekä kaupungin henkisen ilmapiirin muotoutumisessa. Moni teoksessa esitellyistä puretuista rakennuksista on ollut kouluja, tai ainakin niitä on käytetty opetustiloina jossakin vaiheessa rakennuksen elinkaarta. Usein koulujen kohdalla on käynyt siten, että ne ovat tarvinneet suuremmat ja modernimmat toimitilat. Näin oli esimerkiksi Vapaudenkadun varrella sijainneen rakennuksen tapauksessa, jonka viimeinen käyttäjä oli Kuuromykkäkoulu: oppilaitoksen tiloja kuvailtiin aikalaiskirjoituksissa synkeiksi, lohduttomiksi ja kylmiksi, ja vessassakin oppilaiden piti käydä läheisessä hotellissa tai sukulaisten luona (2017, 64).

Kuva: Jyväskylän kuuromykkäinkoulu, Jyväskylä, Museovirasto, Historian kuvakokoelma

Jäppinen (2017, 5) toteaa, että oppilaitokset ”toivat kaupunkiin opettajiksi, mutta myös oppilaisiksi suuren joukon henkilöitä, jotka näkyvällä tavalla vaikuttivat kaupunkilaisten elämään ja tekivät Jyväskylää tunnetuksi muualla Suomessa”. Jäppisen mainitsemista henkilöistä voisi esille nostaa vaikkapa Minna Canthin, P. J. Hannikaisen ja Alvar Aallon. Lisäksi esimerkiksi Weilin & Göös -kustantamon juuret ovat Jyväskylässä, ja liikkeen perustajat olivat lehtoreita – oppilaitosten yhteydet Jyväskylän taide- ja kulttuurielämään olivat kiinteät.

Jyväskylällä onkin keskeinen rooli Suomen koulutushistorian ohella myös kulttuurin ja taiteen historiassa. Kaikki nämä ainekset ovat läsnä teoksessa, mutta niitä olisi ollut

mahdollista kutoa mukaan kertomukseen hieman laajemminkin. Lisäksi Jyväskylän historiaa olisi voinut rinnastaa Suomen muiden kaupunkien historiaan, vähintäänkin ”purkamistaudin” osalta. Jyväskylän ilmiöt olisi voinut myös kontekstoida osaksi koko Itämeren alueen kaupunkiarkkitehtuurin historiaa, vaikka vain muutamalla lauseella. Näin lukijalle olisivat välittyneet myös erilaisten ilmiöiden ja tapahtumakulkujen laajemmat kehykset sekä ilmiöiden kytkeytyminen toisiinsa. *Kadonnutta kaupunkia etsimässä* toki täyttää tehtävänsä kurkistusaukkona kadonneeseen Jyväskylään, ja utelias lukija voi etsiä lisätietoa itsekin.

Enemmän kuin tuhat sanaa

Jäppisen muutoin niin komeassa ja hyvin tehdyssä kirjassa on yksi puute: teoksen keskeisintä lähdeaineistoa, historiallisia valokuvia sekä postikortteja, ei juuri taustoiteta tai pohdita lähteinä. Olisi ollut kiinnostavaa tietää esimerkiksi, miksi rakennuksia valokuvattiin – otettiin niistä kuvia koko niiden olemassaolon ajan, onko niitä valokuvattu joihinkin tiettyihin tarkoituksiin, vai kuvattiinko rakennuksia juuri ennen niiden purkamista, jotta säilyisi edes jokin muisto? Entä voiko kuvissa nähdä tahattomia, mutta kiinnostavia yksityiskohtia? Kenen toimesta kuvat otettiin? Myös postikorteista olisi ollut mukavaa tietää enemmän: mitkä Jyväskylän rakennukset valikoituivat postikorttikuviksi ja miksi? Kuinka suuria painoksia postikorteista otettiin? Kuinka paljon Jyväskylässä kävi matkailijoita ja mitä he kertoivat vierailustaan lähettämissään postikorteissa?

Valokuvat toki ”puhuvat puolestaan” ilman laajempaa taustoitustakin ja kertovat tapahtuneista muutoksista kuljettaen lukijaa pitkin kadonnutta Jyväskylää. Kaupunkikuvan muutos on hyvin konkreettisesti läsnä varsinkin Jäppisen teoksessa *Hauskanlainen katuperspektiivi* (2015), jossa kuvat uudesta ja vanhasta Jyväskylästä on aseteltu limittäin. Myös monissa *Kadonnutta kaupunkia etsimässä* -teoksen luvuista vanhojen valokuvien rinnalle on asetettu pääsääntöisesti kesällä 2016 otetut valokuvat kortteleista, joissa puretut rakennukset ovat sijainneet. Hieman yllättävää kuitenkin on, että kaikkien rakennusten kohdalla ei ole kuvaa nykypäivän tilanteesta. Teoksen ulkoasuratkaisuissa silmiin pistävät myös pitkät kuvatekstit sekä rakennuksia käsittelevien lehtikirjoitusten ja muiden aikalaismateriaalien painaminen kuvina kirjaan. Kirjoituksista olisi ainakin toisinaan voinut ottaa lainauksia laiskanlaisten lukijoiden iloksi.

Kuva: Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kuusikerroksinen asuin- ja liikerakennus vuonna valmistui 1957, Jussi Jäppisen kokoelma.

Ruma, ei paha

Jyväskyläläiset ovat syksyn 2017 aikana voineet seurata jälleen yhden historiallisen rakennuksen purkamista. Yliopistonkatu 47:n kiinteistössä sijainnut perinteikäs ravintola Ruthin vintti sai seuraajakseen vuosien varrella monia muita anniskeluravintoloita. Rakennuksen yläkerran viimeiseksi vuokralaiseksi jäi yökerho Ruma. Yökerhon suuri logo on kuin alleviivannut rakennuksen ankeaa ulkoasua.

Rakennusten purkamiset aiheuttavat usein paljon keskustelua ja nostattavat monenlaisia tunteita. Keskusteluissa painottuvat rakennusten kuntoon ja turvallisuuteen liittyvät ominaisuudet, esteettisyys, taloudelliset seikat sekä kysymykset rakennussuojelusta. Ruman kiinteistö oli toki ruma, mutta ehkä talon olisi silti voinut kunnostaa ja säilyttää kertomassa oman aikansa kaupunkirakentamisesta?

Ruman rakennuksen tilalle on tulossa kerrostalo, ja – kuten [Ylen uutisjutussa](#) kerrotaan – Jyväskylään rakennetaan lähitulevaisuudessa jälleen runsaasti uusia asuinkerrostaloja. Sellainen on tulossa myös funktionalistisen huoltoaseman tontille: ”Reimarin tontti Kirkkopuiston ja Kaupunginteatterin kulmalla on hyvin merkittävä ja vaativa kohde”, kaavoitusarkkitehti Paula Julin kertoi Ylelle. Raha ratkaisee vuosikymmeniä jatkuneet riidatkin. Ylen mukaan Jyväskylän kaupunkisuunnittelussa on näkyvissä myös uudenlainen ilmiö: toimistokäytössä tai tyhjillään olleita vanhoja puutaloja remontoidaan asuinkäyttöön, ja kaupunkiin rakennetaan uusia puukerrostaloja. Purkamistaudin pahimmat oireet alkavat helpottaa, ja kiitos siitä kuuluu rakennussuojelun sinnikkäille puolestapuhujille, muiden muassa Jussi Jäppiselle.

Lisätietoja:

- [Kauppakadun Laudatur. Jyväskylän Kauppakadun historiaa, Keski-Suomen museo](#)